

Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις ως προς την έννοια και τη λειτουργία της ποινικής ρήτηρας

Ειδικά, η υπέρμετρη ποινική ρήτρα

Αργυρή Νιόβη Ζούνη, προπτυχιακή φοιτήτρια Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στις νομολογιακές εξελίξεις που έχουν συντελεστεί τα τελευταία χρόνια αναφορικά με την έννοια και τη λειτουργία της ποινικής ρήτηρας και ιδίως στην ερμηνεία της «υπέρμετρης ποινής», η οποία, ως αόριστη νομική έννοια, εξειδικεύεται δυνάμει κριτηρίων που έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία με βάση τις συνθήκες κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, αλλά στο πλαίσιο των υφιστάμενων ρητρών και των αντικειμενικών αξιολογήσεων της ένομης τάξης μας που διέπουν την προστασία του ασθενέστερου συναλλασσόμενου. Όπως καταδεικνύεται από τα νομολογιακά παραδείγματα που περιλαμβάνονται στο τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης, διατάξεις, όπως οι ερμηνευόμενες, αλλά και τα άρθρα 288, 388 του Αστικού Κώδικα, έχουν αποκτήσει πρόσθετη σημασία μετά την οικονομική κρίση και την πανδημία.

Το ενοχικό δικαίωμα χαρακτηρίζεται ως ασθενέστερο έναντι του εμπράγματου ή άλλων απόλυτων δικαιωμάτων και τούτο έχει ως συνέπεια η ικανοποίηση του δανειστή να εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από την αξιοπιστία και τη φερεγγυότητα του οφειλέτη. Η αδυναμία αυτή του ενοχικού δικαιώματος συχνά καθιστά επιτακτική την ανάγκη ενίσχυσης της θέσης του δανειστή έναντι του κινδύνου ανώμαλης εξέλιξης της ενοχής, για λόγους που ανάγονται στην υπαίτια αθέτηση της αναληφθείσας εκ μέρους του οφειλέτη ενοχικής υποχρέωσης της σύμβασης. Στο Ενοχικό Δίκαιο του Αστικού Κώδικα, προβλέπονται ορισμένοι θεσμοί ενίσχυσης της ενοχής, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και η ποινική ρήτρα (άρθρα 404-409 ΑΚ)^[1]. Η τελευταία, ως τρόπος διασφάλισης της προσήκουσας εκπλήρωσης της παροχής που οφείλεται στον δανειστή, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 409 ΑΚ περί δικαστικής μείωσης της δυσανάλογα μεγάλης ποινής στο μέτρο που αρμόζει, αποτελούν τα κύρια ζητήματα στα οποία επικεντρώνεται η παρούσα μελέτη.

Ι. Η έννοια της ποινικής ρήτηρας του άρθρου 404 ΑΚ

Αφετηρία της ανάλυσης μας είναι η διάταξη του άρθρου 404 ΑΚ για την έννοια της ποινικής ρήτηρας, σύμφωνα με την οποία «Ο οφειλέτης μπορεί να υποσχεθεί στον δανειστή ως ποινή χρηματικό ποσό ή κάτι άλλο (ποινική ρήτρα), για την περίπτωση που δεν θα εκπλήρωνε ή που δεν θα εκπλήρωνε προσηκόντως την παροχή».

Πιο συγκεκριμένα, ως ποινική ρήτρα, σύμφωνα με το άρθρο 404 ΑΚ, ορίζεται η παρεπόμενη συμφωνία, στο πλαίσιο της οποίας ο οφειλέτης υπόσχεται στον δανειστή ότι, σε περίπτωση που δεν εκπληρώσει καθόλου ή δεν εκπληρώσει προσηκόντως την κύρια παροχή ή εφόσον καταστεί υπερέμμερος ως προς την οφειλόμενη παροχή, θα του καταβάλει ως ποινή μια άλλη παροχή. Κατά κανόνα αντικείμενο της ποινικής ρήτηρας αποτελεί κάποιο χρηματικό ποσό το οποίο είναι δικαστικώς διεκδικούμενο από τον δανειστή προς τον οφειλέτη. Ωστόσο, δεν αποκλείεται, στο πλαίσιο διαφορετικής συμφωνίας των μερών, να

«Σύμφωνα με τη διάταξη ΑΚ 404, ο οφειλέτης μπορεί να υποσχεθεί στον δανειστή ως ποινή χρηματικό ποσό ή κάτι άλλο (ποινική ρήτρα), για την περίπτωση που δεν θα εκπλήρωνε ή που δεν θα εκπλήρωνε προσηκόντως την παροχή».

[1] Σημαντική αντιστοιχία διαπιστώνεται μεταξύ ποινικής ρήτηρας των ΑΚ 404 επ. και αρραβώνα (ΑΚ 402-

403), εγγύησης, εμπράγματης ασφάλειας, ως μέσων ενίσχυσης της ενοχής.

Ελληνικό Ενοχικό Δίκαιο

συνίσταται και σε κάτι άλλο, δηλαδή σε οτιδήποτε μπορεί να αποτελέσει εγκύτως αντικείμενο ενοχής, υπό την προϋπόθεση ότι πρόκειται για εκπληρωτέα παροχή περιουσιακής αξίας, ούτως ώστε η υποχρέωση καταβολής της να λαμβάνει κυρωτικό χαρακτήρα σε βάρος του υποσχόμενου οφειλέτη. Επομένως, βάσει των ανωτέρω, ο υπόχρεος δύναται να υποσχεθεί ως ποινή την καταβολή αντικαταστάτων ή μη αντικαταστάτων πραγμάτων, την παροχή εργασίας καθώς και την εκχώρηση απαιτήσης.^[2] Από όσα έχουν λεχθεί, προκύπτει ότι η ποινική ρήτρα είναι μια σύμβαση με παρεπόμενο χαρακτήρα, καθώς τίθεται προκειμένου να ενισχύσει και να διασφαλίσει την εκπλήρωση της κύριας σύμβασης, την οποία παρακολουθεί. Πρακτικά, δηλαδή, επιτελεί μια εξασφαλιστική ή εγγυητική της ομαλής εκπλήρωσης της οφειλόμενης παροχής λειτουργία, αποτελώντας συγχρόνως δικλείδα ασφαλείας υπέρ του δανειστή.

Παράλληλα, σε αντίθεση με τον αρραβώνα, πρόκειται για σύμβαση συναινετική, δεδομένου ότι για την κατάρτισή της αρκεί η απλή συμφωνία των μερών. Αυτονόητο είναι ότι από τη δικαιοπρακτική βούληση των μερών εξαρτάται αν η ποινική ρήτρα περιλαμβάνει τη μη εκπλήρωση ή και τη μη προσήκουσα εκπλήρωση σύμβασης εκ μέρους του οφειλέτη. Ακόμη, η ποινική ρήτρα ενεργεί μονομερώς, πράγμα που σημαίνει ότι δεσμεύει μόνο το συμβαλλόμενο μέρος το οποίο υποσχέθηκε την τήρηση τη σύμβασης, δηλαδή τον οφειλέτη.^[3] Ως εκ τούτου είναι σύμβαση ετεροβαρής. Στο σημείο αυτό, ωστόσο, συμπληρωματικά σημειώνεται ότι, στο πλαίσιο της αμφοτεροβαρούς σύμβασης, δύναται να συνομολογηθούν δύο ξεχωριστές ποινικές ρήτρες για τις δύο αντίθετες αξιώσεις των μερών. Ο όρος «ποινική ρήτρα» χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει, αφενός την ποινή, δηλαδή το

αντικείμενο που έχει συμφωνηθεί ως ποινική ρήτρα και, αφετέρου, σχετική συμφωνία (υπόσχεση) για την ποινική ρήτρα.^[4]

II. Ο σκοπός της ποινικής ρήτρας

Για τον εντοπισμό του σκοπού στον οποίο αποβλέπει η ποινική ρήτρα, είναι αναγκαία η επισήμανση των εννοιολογικών στοιχείων του θεσμού αυτού, τα οποία εν συντομία αναφέρονται προηγουμένως: Ειδικότερα: α) η ποινική ρήτρα είναι μια ενοχή, μια έννομη σχέση, β) είναι ενοχή με παρεπόμενο χαρακτήρα ως προς τη κύρια σύμβαση την οποία και προϋποθέτει, γ) η μη εκπλήρωση ή η μη προσήκουσα εκπλήρωση της κύριας σύμβασης, επιφέρει τη κατάπτωση της ποινής και δ) η κατάπτωση της ποινής δεν εξαρτάται από την υπαρξη ή απόδειξη της ζημίας του δανειστή.^[5]

Έτσι, αφού λάβουμε υπόψη μας τα ανωτέρω, προκύπτει ως απόρροια αυτών ότι ο σκοπός της ποινικής ρήτρας έγκειται κυρίως στην ενίσχυση της θέσης του δανειστή απέναντι στο ενδεχόμενο της μη εκπλήρωσης ή της μη προσήκουσας εκπλήρωσης ή της υπαρξης υπερημερίας εκ μέρους του οφειλέτη. Διασφαλίζει δηλαδή την ομαλή εξέλιξη της σύμβασης, η οποία επιτυγχάνεται μέσω ψυχολογικής αλλά και οικονομική πίεσης στον οφειλέτη, προκειμένου να επιδείξει συνέπεια στις υποχρεώσεις του, για να μην υποστεί τις συμφωνηθείσες δυσμενείς έννομες συνέπειες. Η ποινική ρήτρα ως μέσο «εκφοβισμού» του οφειλέτη, χρησιμοποιείται κυρίως στις περιπτώσεις που η ασφαλιζόμενη απαίτηση είναι σημαντικής αξίας, οπότε και συνομολογείται, και αντίστοιχης αξίας ποινή.

Δευτερευόντως, θα συνιστούσε παράλειψη αν δεν αναφερόταν ότι σκοπός της ποινικής ρήτρας είναι να διευκολυνθεί ο δανειστής στην

«Η ποινική ρήτρα είναι μια σύμβαση με παρεπόμενο χαρακτήρα, ήτοι επιτελεί μια εξασφαλιστική ή εγγυητική της ομαλής εκπλήρωσης της οφειλόμενης παροχής λειτουργία, αποτελώντας συγχρόνως δικλείδα ασφαλείας υπέρ του δανειστή.»

^[2] Απ. Γεωργιάδης, Σύντομη Ερμηνεία Του Αστικού Κώδικα, έκδ. 2^η, Αθήνα 2023, σελ. 973.

^[3] Παράδειγμα: Ο εργολάβος Α καταρτίζει με τον εργοδότη Β σύμβαση έργου, δυνάμει της οποίας ο Α αναλαμβάνει υπόσχεση καταβολής του ποσού των 3.000 € ως ποινική ρήτρα έναντι του Β, σε περίπτωση που η σύνδεση των ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων του διαμερίσματος παρουσιάζει ελλείψεις και ελαττώματα (πλημμελής εκπλήρωση) ή υπόσχεται ότι θα προβεί στη καταβολή ποσού 30.000 € εάν υπάρχει αδυναμία παροχής και εκτέλεσης του έργου (αδυναμία παροχής) ή αναλαμβάνει την υπόσχεση ότι θα καταβάλλει το

ποσό των 30 € ημερησίως, για όσες μέρες σημειώσε καθυστέρηση η παράδοση του εν λόγω έργου από εκείνη την οποία είχαν συμφωνήσει τα μέρη ως δήλη ημέρα εκπλήρωσης της παροχής (υπερημερία), Βλ. Απ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο Γενικό μέρος, 2^η Έκδοση, Αθήνα 2015, σελ. 233

^[4] Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 233

^[5] Σπ. Λιώση, Η αξίωση από την ποινική ρήτρα και η σχέση της με τις αξιώσεις εκπλήρωσης και αποζημίωσης, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993, σελ. 11 επ.

Νομολογιακές εξελίξεις ως προς την ποινική ρήτρα

ικανοποίησης της απαίτησής του από τη ζημία που έχει σε βάρος του επέλθει, υπό την έννοια της απαλλαγής του από την απόδειξη της υφιστάμενης ζημίας του για το ποσό που καλύπτεται από την ποινή, καθώς το ποσό αυτό το λαμβάνει ως ποινή, στο πλαίσιο εφαρμογής της ποινικής ρήτρας και όχι ως αποζημίωση^[6]. Άλλωστε, προκύπτει ρητώς και από το άρθρο 405 παρ. 2 ΑΚ, ότι η κατάπτωση της συμφωνηθείσας ποινής δεν εξαρτάται από την ύπαρξη ζημίας ή όχι του δανειστή.

Έτσι, στο πλαίσιο της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως που ισχύει στο ενοχικό δίκαιο η ποινική ρήτρα, συνιστά ένα επιπλέον μέσο προστασίας των συμφερόντων του δανειστή, ο οποίος κατοχυρώνει μια πρόσθετη αξίωση, παράλληλα με τις αξιώσεις που απορρέουν από την κύρια σύμβαση. Βέβαια, ο θεσμός της ποινικής ρήτρας αποτελεί και έναν τρόπο με τον οποίο καλύπτεται εμμέσως η ηθική βλάβη που υφίσταται ο δανειστής λόγω μη εκπλήρωσης της σύμβασης,^[7] η οποία σύμφωνα με τα όσα ορίζει η ΑΚ 299, δεν τυγχάνει αποκατάστασης στην περίπτωση της ενδοσυμβατικής ευθύνης.^[8]

Ο διακεκριμένος Καθηγητής κ. Σταθόπουλος αποτυπώνει με ενάργεια τη λειτουργία και τον σκοπό της ποινικής ρήτρας ως εξής: «Σύμφωνα με το πνεύμα του νόμου είναι να δεχθούμε, ότι στο επίκεντρο του θεσμού της ποινικής ρήτρας βρίσκεται το πρόσωπο, όχι του οφειλέτη, αλλά του δανειστή μιας παροχής και η προστασία του. Τούτο σημαίνει ότι πρέπει να δεχθούμε, πως η ποινική ρήτρα έχει αποστολή – κατά κύριο λόγο- να ενισχύσει τη θέση του δανειστή μέσω πίεσης του οφειλέτη και όχι απλώς να διευκολύνει την απόδειξη της ζημίας. Η πίεση αυτή υπέρ του δανειστή... γίνεται με την πρόβλεψη δυσμενούς συνέπειας για τον οφειλέτη (κατάπτωση ποινής). Αν ο οφειλέτης θέλει να αποφύγει αυτή

τη δυσμενή συνέπεια, πρέπει να φροντίσει να είναι συνεπής με τις υποχρεώσεις του. Ως σύμβαση ενισχυτική της κύριας ενοχής η ποινική ρήτρα παρουσιάζει επομένως ομοιότητες με την εγγύηση και τις εμπράγματα ασφάλειες. Η εν λόγω αποστολή της ποινής συνιστά το βασικό σκοπό της, που όμως δεν πρέπει να εκληφθεί κατά τρόπο απόλυτο και αποκλειστικό... Άλλωστε η ελευθερία των συμβάσεων επιτρέπει στα μέρη να διαφοροποιήσουν εν μέρει το σκοπό της ποινής (εφόσον δεν αφαιρούνται τα ελάχιστα εννοιολογικά στοιχεία της)...».^[9]

Συνοψίζοντας, σε κάθε περίπτωση το άρθρο 361 ΑΚ στο οποίο είναι ρητά κατοχυρωμένη η θεμελιώδης αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη τη δυνατότητα διαφοροποίησης του σκοπού της ποινικής ρήτρας, καθώς τα άρθρα 402 επ. ΑΚ (πλην του άρθρου 409 ΑΚ) αποτελούν διατάξεις ενδοτικού δικαίου και χωρεί απόκλιση των μερών από αυτές.

III. Οι προϋποθέσεις για την έγκυρη κατάρτιση της ποινικής ρήτρας

A. Ύπαρξη έγκυρης κύριας ενοχής.

Ως προς την πρώτη προϋπόθεση, με βάση των όσων έχουν μέχρι τώρα ειπωθεί, εύλογα προκύπτει ότι για την έγκυρη κατάρτιση της ποινικής ρήτρας της ΑΚ 404, απαιτείται η ύπαρξη κύριας ενοχής, η οποία καταρχήν δύναται να προκύπτει από σύμβαση αλλά και από μονομερή δικαιοπραξία (λ.χ. διαθήκη) ή ακόμη και από εκ του νόμου ενοχή (λ.χ. αδικοπραξία, αδικαιολόγητος πλουτισμός). Η κύρια ενοχή μπορεί να είναι και ατελής (λ.χ. παραγραμμένη αξίωση: ΑΚ 272 παρ. 2^[10]) ενώ, συγχρόνως, μπορεί να είναι ενοχή προς πράξη ή παράλειψη.^[11]

«Η ποινική ρήτρα έχει αποστολή να ενισχύσει τη θέση του δανειστή μέσω πίεσης του οφειλέτη και όχι απλώς να διευκολύνει την απόδειξη της ζημίας»

^[6] Μιχαήλ Σταθόπουλος, ό.π., σελ. 44., ΑΠ 905/2011, ΑΠ 797/2010, ΕφΘράκης 102/2002 ΧρΔ 2002, 406 ΤΝΠ (Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών) ΝΟΜΟΣ.

^[7] Ι. Καράκωστας, Αστικός Κώδικας, ερμηνεία-σχόλια-νομολογία, Ενοχικό Δίκαιο, Τόμος 3ος, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2006, σ. 622 και ΑΠ 445/2005 ΧρΔ 2005, 732, ΑΠ 948/2002 ΝοΒ 51, 247.

^[8] Κατά το γερμανικό δίκαιο (253 II BGB) από το έτος 2002 αποκαθίσταται η ηθική βλάβη και σε ορισμένες περιπτώσεις ενδοσυμβατικής ευθύνης.

^[9] Μιχαήλ Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, έκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1998, σελ. 520,521.

^[10] Σόντης, ΕρμΑΚ 404 αρ. 3/ Ζέπος Ι, σ. 407. Σημ. 1/ αντίθετος ο Μπαλής, παρ. 100 αρ. 3

^[11] Εν προκειμένω, πρόκειται για θέμα ερμηνείας της βούλησης των μερών, ήτοι εάν τα μέρη θέλησαν και συμφώνησαν η κατάπτωση της ποινής να επέρχεται κάθε φορά που διαπιστώνεται η επιχείρηση της απαγορευμένης πράξης ή αυτή να επέρχεται μόνο μια φορά. Αν από την εν λόγω ερμηνεία δεν μπορεί να προκύψει σαφώς η βούληση των συμβαλλομένων κατ' άρθρο 173

Ελληνικό Ενοχικό Δίκαιο

Ακόμη, η εξάρτηση της παρεπόμενης συμφωνίας της ποινικής ρήτηρας από τη κύρια ενοχή είναι φανερή αν παρατηρήσουμε ότι, σε περίπτωση που η κύρια ενοχή είναι άκυρη ή ακυρώσιμη και ακυρωθεί, η ακυρότητα πλήττει και συμπαράσχει και τη σχετική συμφωνία της ποινικής ρήτηρας. Αντίστοιχα, αν υπάρξει απόσβεση της κύριας σύμβασης, τότε ακολουθεί και η συναπόσβεση της ενοχικής σύμβασης της ποινικής ρήτηρας, πράγμα που προκύπτει ως συνέπεια του παρεπόμενου χαρακτήρα της. Τέλος, η άσκηση της υπαναχώρησης, η οποία συνίσταται σε διαπλαστικό δικαίωμα, επιφέρει την αναδρομική λύση της σύμβασης και της παρεπόμενης συμφωνίας για την ποινή, ανατρέποντας αναδρομικά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών που είχαν γεννηθεί από αυτήν. Αναμφίβολα, ό,τι καταβλήθηκε, θα αναζητηθεί νομίμως σύμφωνα με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό ΑΚ 904 επ.. Δεν αποκλείεται, λόγω του ενδοτικού χαρακτήρα των διατάξεων για την ποινική ρήτηρα, τα μέρη να συμφώνησαν διαφορετικά, ήτοι υπερ. της διατήρησης της κύρωσης της ποινής.^[12]

Β. Συνομολόγηση ποινικής ρήτηρας.

Ο κανόνας είναι ότι η συνομολόγηση της ποινικής ρήτηρας γίνεται με δικαιοπραξία, συνήθως σύμβαση. Ωστόσο, δεν αποκλείεται να συνομολογηθεί και με μονομερή δικαιοπραξία ή και με προσύμφωνο.

Επιπλέον, συνέπεια του παρεπόμενου χαρακτήρα της σύμβασης της ποινικής ρήτηρας αποτελεί το γεγονός ότι αν η κύρια σύμβαση είναι τυπική, δηλαδή αν προβλέπεται γι' αυτήν

η τήρηση του νόμιμου συστατικού τύπου για να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα της, τον ίδιο τύπο πρέπει να περιβληθεί και η ποινική ρήτηρα.^[13]

Αναφορικά με τον χρόνο κατάρτισης της ποινικής ρήτηρας, υποστηρίζεται ότι δεν είναι απαραίτητο η συνομολόγηση της να συμπίπτει χρονικά με τη σύναψη της κύριας ενοχής, αλλά χωρεί και μεταγενέστερη κατάρτισή της. Επίσης, γίνεται δεκτό, ότι, για την κατάρτιση της ποινικής ρήτηρας, δεν απαιτείται παράδοση του αντικειμένου της, όπως προβλέπεται στην ενισχυτική σύμβαση του αρραβώνα. Παρά ταύτα, λόγω του ενδοτικού χαρακτήρα του άρθρου 404 ΑΚ, είναι δυνατό να συμφωνηθεί και ως παραδοτική σύμβαση.^[14]

Η υπόσχεση παροχής επιβάλλεται να έχει τον χαρακτήρα ποινής, δηλαδή να εξαρτάται αποκλειστικά από τη μη εκπλήρωση ή την πλημμελή εκπλήρωση της οφειλόμενης κύριας παροχής.

Σχετικά με το αντικείμενο της ποινής, συνήθως γίνεται λόγος για κάποιο χρηματικό ποσό, χωρίς αυτό, φυσικά, να σημαίνει ότι αποκλείεται ο καθορισμός άλλου είδους παροχής ως ποινής. Είναι επιτρεπτή, επομένως, κάθε παροχή κατά το άρθρο 287 ΑΚ, όπως πράγμα (αντικαταστατό ή μη, κατά γένος ή είδος ορισμένο, π.χ. σιτάρι, λάδι), άυλα αγαθά, υπηρεσίες κ.ά.^[15] Βέβαια, η ποινή, δεν απαιτείται οπωσδήποτε να είναι εξαρχής ορισμένη αλλά μπορεί να είναι και οριστή. Σε περίπτωση αοριστίας ως προς το αντικείμενο της ποινικής ρήτηρας, εφαρμόζονται αναλόγως οι ΑΚ 371 επ. και ο προσδιορισμός του ανα-

«Σχετικά με το αντικείμενο της ποινής, είναι επιτρεπτή κάθε παροχή κατά το άρθρο 287 ΑΚ, όχι μόνο ένα χρηματικό ποσό»

και 200 ΑΚ, τότε γίνεται δεκτό η δεύτερη εκδοχή, για λόγους εύνοιας και προστασίας του οφειλέτη, Βλ. Απ. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 235.

^[12] Βλ. Απ. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 235, ΑΠ 905/2011, ΝοΒ 60, 123. Αντίθετα, σύμφωνα με τον Σταθόπουλο (παρ. 23 αρ. 34), η άσκηση του δικαιώματος της υπαναχώρησης είναι ανεξάρτητη από την ισχύ της ποινικής ρήτηρας.

^[13] Παράδειγμα: Ο εργολάβος Α και ο ιατρός Β, κατήρτισαν μεταξύ τους προσύμφωνο πώλησης, στο πλαίσιο του οποίου ο Α υποχρεούται να μεταβιβάσει τη κυριότητα ενός διαμερίσματος στον Β. Προς ενίσχυση της ενοχικής σύμβασης από το προσύμφωνο, τα μέρη συμφωνούν ότι σε περίπτωση που η οριστική σύμβαση δεν ακολουθήσει εντός 3 μηνών, τότε ο Α θα υποχρεούται να καταβάλλει ως ποινή στον Β την καταπεσούσα πλέον ποινική ρήτηρα που ανέρχεται στο ποσό των

50.000 €, καθώς ο τελευταίος σχεδίαζε να ανοίξει επαγγελματικό χώρο ως ιατρείο στο συγκεκριμένο διαμέρισμα και επομένως ο χρόνος που θα παρέλθει μέχρι τότε είναι κρίσιμος γι' αυτόν. Βλ. Απ. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 236.

^[14] Παράδειγμα: Ο Γ παραδίδει στον Β ποσό 300 € και συνομολογούν μεταξύ τους ότι το ποσό αυτό θα μείνει οριστικά στη κυριότητα του Β ως ποινική ρήτηρα σε βάρος του Γ, εάν ο Γ προβεί σε αθέτηση των συμβατικών υποχρεώσεων του. Βλ. και ΑΠ 1193/2013 ΤΝΠ ΔΣΑ/, ΑΠ 229/2012 ΝοΒ 60, 1780, ΑΠ 236/2010 ΝοΒ 58, 1841. Εάν για να καταρτισθεί η ποινική ρήτηρα απαιτείται παράδοση του αντικειμένου που έχει συμφωνηθεί ως ποινή, κρίνεται αναγκαίο και σκόπιμο να ερευνηθεί εάν κατά τη βούληση των μερών σκοπός ήταν η κατάρτιση ποινικού αρραβώνα, Βλ. Απ. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 236, σημ. 12.

^[15] Απ. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 237

Νομολογιακές εξελίξεις ως προς την ποινική ρήτρα

τίθεται είτε σε κάποιον από τους συμβαλλομένους είτε σε τρίτο πρόσωπο. Ποινή που είναι πλήρως αόριστη είναι άκυρη.^[16]

Το ύψος της ποινής αποτελεί προϊόν ελεύθερης βούλησης των συμβαλλομένων^[17], δεδομένης της καταρχήν απουσίας κάποιου νομοθετικού περιορισμού ως προς τον καθορισμό του. Επισημαίνεται όμως, ότι ο αυθαίρετος καθορισμός του δεν είναι επιτρεπτός και οφείλει να υπακούει στην αρχή της καλής πίστης (ΑΚ 288), στους περιορισμούς των ΑΚ 281, ΑΚ 178, ΑΚ 179 και να μην συρρικνώνει δυσανάλογα και υπερβολικά την ελευθερία του οφειλέτη. Διαφορετικά, κρίνεται αναγκαία η παρέμβαση του δικαστηρίου, το οποίο προσφεύγει στην εφαρμογή της ειδικής διάταξης της ΑΚ 409 για μείωση της συμφωνηθείσας υπέρμετρης ποινής. Εξάλλου, η ποινική ρήτρα, δεν πρέπει να αποτελεί νομικό όχημα για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό του δανειστή ούτε να οδηγεί σε υπέρμετρη πίεση του οφειλέτη.

IV. Η έγκυρη κατάρτιση της ποινικής ρήτρας στις χρηματικές ενοχές

Σε περίπτωση συνομολόγησης ποινικής ρήτρας για κύρια παροχή που είναι χρηματική, τότε το ύψος της ποινικής ρήτρας, αν υπάρξει τυχόν καθυστέρηση, απαγορεύεται να υπερβαίνει τόσο τον νόμιμο όσο και τον δικαιοπρακτικό τόκο. Πιο συγκεκριμένα, αν η ποινική ρήτρα κρύβει σκόπιμα στο εσωτερικό της παράνομους τόκους υπερχρεώσεως, που συνιστούν υπέρβαση του ανώτατου θεμιτού επιτοκίου, κάτι τέτοιο συνεπάγεται της ακυρότητας της ποινής κατά το υπερβάλλον τον τόκο μέτρο.

V. Τα είδη της ποινικής ρήτρας και τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους

Στο πλαίσιο της ελευθερίας των συμβάσεων, η ποινική ρήτρα δύναται να διακριθεί, ανάλογα με τη βούληση των συμβαλλόμενων μερών στις ακόλουθες μορφές:

A. Ποινική ρήτρα ενίσχυσης:

Η ενισχυτική της κύριας σύμβασης, την οποία προϋποθέτει και ως προς την οποία έχει παρεπόμενο χαρακτήρα, ποινική ρήτρα, πρόκειται για τη τυπική μορφή της ποινικής ρήτρας που απαντά στην ΑΚ 404. Επέρχεται η κατάπτωση αυτής, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή μη προσήκουσας εκπλήρωσης της κύριας σύμβασης.

B. Ποινική ρήτρα μεταμείλειας:

Καταρχήν, να σημειωθεί ότι το επιτίμιο μεταμείλειας κατοχυρώνεται ρητώς στην ΑΚ 358. Εν προκειμένω, τα μέρη μπορούν να προβούν και σε σύναψη ποινικής ρήτρας μεταμείλειας, στην οποία καταπίπτει η ποινή όταν ο συμβαλλόμενος τον οποίο δεσμεύει η κύρια σύμβαση, προβεί σε υπαναχώρηση από αυτή ή σε μη σύμπραξη στη κατάρτιση της.^[18] Με άλλα λόγια, το επιτίμιο μεταμείλειας κατατάσσεται στις μη γνήσιες ποινικές ρήτρες, διότι συνιστά αντίβαρο για την άνευ επαρκούς αιτιολογίας αποδέσμευση από τη σύμβαση, με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων για την ποινική ρήτρα.^[19]

Γ. Γνήσια ποινική ρήτρα:

Πρόκειται για την ποινική ρήτρα που συνομολογείται για το ενδεχόμενο μη εκπλήρωσης ή μη προσήκουσας εκπλήρωσης της κύριας παροχής. Η συμφωνία της ποινικής ρήτρας, αποσκοπεί κατά κανόνα στην ενίσχυση της κύριας ενοχής και στην πίεση του οφειλέτη, προκειμένου να αποφευχθεί η περίπτωση ανώμαλης εξέλιξης της ενοχής. Επομένως, η αξίωση της ποινικής ρήτρας, τελεί υπό την αναβλητική αίρεση της υπαίτιας αθέτησης των ενοχικής υποχρέωσης του οφειλέτη. Αυτή, λοιπόν, είναι η έννοια της ποινικής ρήτρας του άρθρου 404 ΑΚ.

Δ. Μη γνήσια ποινική ρήτρα:

Πρόκειται για αυτοτελή σύμβαση ποινικής ρήτρας, η οποία δεν αποβλέπει στην ενίσχυση

«Η ποινική ρήτρα δύναται να διακριθεί, ανάλογα με τη βούληση των συμβαλλόμενων μερών, σε ποινική ρήτρα ενίσχυσης, ποινική ρήτρα μεταμείλειας, γνήσια ποινική ρήτρα, μη γνήσια ποινική ρήτρα και ποινική ρήτρα υπέρ τρίτων.»

^[16] Γ. Μπαλής, Ενοχικών Δίκαιον, Γενικό Μέρος, 3η έκδοση, 1960, παρ. 100, αρ. 1-2.

^[17] Δεν απαιτείται να άπτεται της τυχόν επελθούσας ζημίας του δανειστή (Π. Φίλιος, Ενοχικό Δίκαιο- Γενικό Μέρος, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σ. 451.)

^[18] Για τη διάκριση μεταξύ ποινικής ρήτρας και επιτίμιου μεταμείλειας βλ. ΑΠ 905/2011 ΝοΒ 60, 123, ΑΠ

1339/2011 ΧρΙΔ 12, 500, ΑΠ 254/1997 ΕλλΔνη 38, 1847.

^[19] Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 974. Ωστόσο, αρκετοί συγγραφείς αρνούνται την ανάλογη εφαρμογή της ΑΚ 409 στο επιτίμιο μεταμείλειας, βλ. Σόντης ΕρμΑΚ Εισαγ. 402-409 αρ.28, Γαζής, ΕρμΑΚ 398 αρ. 2.

Ελληνικό Ενοχικό Δίκαιο

της κύριας ενοχής^[20], αλλά συνομολογείται με την αίρεση κάποιας ενέργειας ή παράλειψης η οποία δεν συνιστά το περιεχόμενο της κύριας σύμβασης. Η συμφωνία αυτή, επιτρέπεται στο πλαίσιο της ελευθερίας των συμβάσεων αλλά δεν τυγχάνουν αναλογικής εφαρμογής οι διατάξεις που προβλέπονται στον Αστικό Κώδικα, εκτός των 408 και 409 ΑΚ.^[21]

Ε. Ποινική ρήτρα υπέρ τρίτου:

Πρόκειται για την περίπτωση που η ποινική ρήτρα συμφωνείται με τη μορφή σύμβασης υπέρ τρίτου^[22], υπό την έννοια ότι ο οφειλέτης υποχρεούται σε καταβολή της καταπεσούσας ποινής σε τρίτο πρόσωπο και όχι στον αντισυμβαλλόμενο του δανειστή.^[23]

VI. Η κατάπτωση της ποινικής ρήτρας σε περίπτωση υπαίτιας αθέτησης της σύμβασης από τον οφειλέτη και οι έννομες συνέπειες της

Όπως λέχθηκε, ο δανειστής έχει το δικαίωμα να απαιτήσει από τον οφειλέτη την καταβολή της ποινής, χωρίς να υποχρεούται σε απόδειξη της ζημίας που έχει ενδεχομένως υποστεί από τη μη εκπλήρωση ή τη μη προσήκουσα εκπλήρωση της κυρίας σύμβασης.^[24]

Από τη διάταξη του άρθρου 405 παρ.1 ΑΚ προκύπτει ότι «Η ποινή καταπίπτει αν ο οφειλέτης αδυνατεί υπαίτια να εκπληρώσει την πα-

ροχή ή αν περιέλθει σε υπερημερία». Ειδικότερα, ως κατάπτωση ποινικής ρήτρας νοείται η πλήρωση της αναβλητικής αίρεσης, υπό την οποία τελούσε η καταβολή της. Είναι απαιτητή, δηλαδή, από τον δανειστή η καταβολή της ποινής από τον οφειλέτη, από το χρονικό εκείνο σημείο κατά το οποίο ο οφειλέτης δεν προέβη καθόλου στην εκπλήρωση της παροχής, ή προέβη σε μη προσήκουσα εκπλήρωση της ή καθυστέρησε να εκπληρώσει τη κύρια ενοχή από υπαιτιότητα του. Η κατάπτωση της ποινής επέρχεται μόνο όταν συντρέχει περίπτωση υπαίτιας αθέτησης (ΑΚ 405 παρ. 1) και στο πλαίσιο της αρχής της υπαιτιότητας που ορίζεται στην ΑΚ 330.^[25] Ωστόσο, η ΑΚ 405 παρ. 1 ΑΚ εντάσσεται στην πληθώρα των διατάξεων του ενδοτικού δικαίου που απαρτίζουν μεγάλο μέρος του Γενικού Ενοχικού Δικαίου. Αυτό σημαίνει, ότι δεν αποκλείεται η συνομολόγηση ποινικής ρήτρας ακόμη σε περίπτωση που η μη εκπλήρωση ή η μη προσήκουσα εκπλήρωση της κύριας ενοχής είναι ανυπαίτια^[26].

Εξετάζοντας τις έννομες συνέπειες που επέρχονται με την κατάπτωση της ποινικής ρήτρας, η προσοχή μας στρέφεται στις διατάξεις των άρθρων 406 και 407 ΑΚ, οι οποίες αποτελούν ενδοτικό δίκαιο και διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο- κλειδί στη διαμόρφωση της έννομης κατάστασης που γεννάται μετά την κατάπτωση της συμπεφωνημένης από τα μέρη ποινής. Αυτές διαφέρουν ανάλογα με το αν η

«Από τη διάταξη του άρθρου ΑΚ 405 παρ.1 προκύπτει ότι η ποινή καταπίπτει αν ο οφειλέτης αδυνατεί υπαίτια να εκπληρώσει την παροχή ή αν περιέλθει σε υπερημερία.»

^[20] Β. Τσούμας, Αρραβώνας και Ποινική ρήτρα, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2008, σ. 51 επ

^[21] Παράδειγμα: Ο Β αναλαμβάνει την υπόσχεση και δεσμεύεται έναντι του Γ ότι θα του καταβάλλει το χρηματικό ποσό των 300 € ως ποινή, σε περίπτωση που δεν παράσχει τη συναίνεση του στην έκδοση διαζυγίου ανάμεσα στον ίδιο και τη σύζυγο του. Εν προκειμένω, η εξεταζόμενη περίπτωση αφορά στη μη γνήσια ποινική ρήτρα, καθώς δεν υφίσταται κάποια κύρια ενοχή ως προς την οποία να έχει παρεπόμενο και ενισχυτικό χαρακτήρα. Εξάλλου, η ανάληψη μιας τέτοιας υποχρέωσης προσκρούει στο άρθρο 178 ΑΚ και πάσχει ακυρότητας, καθώς είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη. Παρά ταύτα, εφαρμόζοντας αναλογικά την ΑΚ 408, προκύπτει ότι η υπόσχεση του Β είναι άκυρη, διότι διαφορετικά τα μέρη θα μπορούσαν να καταστρατηγήσουν την ΑΚ 178, εξαναγκάζοντας εμμέσως στην τήρηση μιας συμπεριφοράς που προσκρούει σε αυτή τη διάταξη. Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 234.

^[22] Για παράδειγμα, ποινική ρήτρα υπέρ τρίτου (του Δημοσίου) αποτελεί η προβλεπόμενη στο άρθρο 295 του ν.δ. 588/1948. Πρόκειται για μικτή σύμβαση γνήσιας ποινικής ρήτρας και μη γνήσιας σύμβασης υπέρ

τρίτου, καθώς ο τρίτος δεν μπορεί να απαιτήσει την καταβολή της ποινής σε αυτόν, βλ. Γ. Μπαλή, παρ. 100, αρ. 4. και Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 234, παρ. 7.

^[23] Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 972.

^[24] Σόντης ΕρμΑΚ, άρθρο 403 αρ. 11 και άρθρο 405 αρ.22, Φίλιος Π., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, παρ. 111 Ε'Π 1, Βλ. και ΑΠ 1460/2005 ΕλλΔνη 2006, 185, ΕφΑθ 3264/2003 ΕλλΔνη 45, 1509, ΕφΑθ 5669/2001 ΕλλΔνη 43,246, ΕφΑθ 6884/1990 ΕλλΔνη 31, 1534, ΕφΑθ 7647/1990 ΕλλΔνη 31, 1534, ΑΠ 1772/1985 ΝοΒ 34, 1071, ΑΠ 1472/1984 ΝοΒ 33, 1007. Αντίθ. Ταμπάκης, άρθρο 403 αρ. 5.

^[25] Το βάρος απόδειξης της γέννησης και ενεργοποίησης της απαίτησης καταβολής της ποινικής ρήτρας, ήτοι της κατάπτωσής της, το φέρει ο ενάγων-δικαιούχος. Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 977.

^[26] ΑΠ 1124/2010 ΝοΒ 59, 115, ΕφΘεσ 275/2009 ΕφΑΔ 2, 681. Βλ. και Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 237.

Νομολογιακές εξελίξεις ως προς την ποινική ρήτρα

ποινική ρήτρα συνομολογήθηκε για τη περίπτωση της μη εκπλήρωσης ή για την περίπτωση της μη προσήκουσας ή μη έγκαιρης εκπλήρωσης της παροχής της κύριας σύμβασης.

α) Σύμφωνα με την ΑΚ 406: «Σε περίπτωση που η ποινή συμφωνήθηκε για την περίπτωση της μη εκπλήρωσης της παροχής, ο δανειστής, αν απαιτήσει την ποινή που κατέπεσε, αποκλείεται να ζητήσει την εκπλήρωση της παροχής». Αναλυτικότερα, σε περίπτωση που η ποινή αποτέλεσε αντικείμενο συμφωνίας των μερών για τον ελλοχεύοντα κίνδυνο της μη εκπλήρωσης της παροχής και η ποινή κατέπεσε, η αξίωση του δανειστή που πηγάζει από τη κύρια ενοχή δεν αποσβήνεται. Αντιθέτως, αυτή εξακολουθεί να υπάρχει αυτοτελής και αναλλοίωτη.^[27] Ο δανειστής, δηλαδή, έχει τη διαζευκτική ευχέρεια, ασκώντας το δικαίωμα της επιλογής^[28] να ικανοποιηθεί είτε από την αυτούσια παροχή της κύριας σύμβασης που εξακολουθεί να οφείλεται, είτε από την εναλλακτική παροχή, δηλαδή την συμφωνηθείσα ποινή. Παρέχεται λοιπόν στον δανειστή η δυνατότητα επιλογής μίας μόνο από τις δύο αξιώσεις του (διαζευκτική συρροή αξιώσεων)^[29], οι οποίες συνυπάρχουν παραλληλώς και αυτοτελώς, ενώ αποκλείεται η σωρευτική άσκηση αυτών, καθώς η ποινή έχει συνομολογηθεί ως αντιστάθμισα της παροχής.^[30] Αν ο δανειστής, επιλέξει την ποινή, τότε η επέρχεται απόσβεση της κύριας παροχής (ΑΚ 406 παρ. 1). Αν από την άλλη, ο δανειστής επιλέξει και απαιτήσει την εκπλήρωση της κύριας παροχής, η αξίωση της ποινής λόγω του

παρεπόμενου χαρακτήρα της, δεν θα αποσβεσθεί αλλά θα εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι την εκπλήρωση της κύριας οφειλής. Η οριστική απόσβεση της συμφωνηθείσας ποινής θα λάβει χώρα μόνο όταν η κύρια παροχή εκπληρωθεί πραγματικά. Προσέτι, από την ΑΚ 406 παρ. 2 συνάγεται, ότι εάν ο δανειστής έχει αξίωση αποζημίωσης, όταν, δηλαδή, η δευτερογενής πλέον αξίωση του για αποζημίωση επήλθε ως συνέπεια της αθέτησης της ενοχικής υποχρέωσης για εκπλήρωση της παροχής (πρωτογενής αξίωση), έχει την ευχέρεια να ζητήσει τόσο τη καταβολή της ποινής που έχει καταπέσει, όσο και την περαιτέρω ζημία την οποία έχει υποστεί, υπό τον όρο ότι θα την αποδείξει.^[31]

β) Η ΑΚ 407 ορίζει: «Αν η ποινή συμφωνήθηκε για την περίπτωση της μη προσήκουσας και ιδίως της μη έγκαιρης εκπλήρωσης της παροχής, ο δανειστής έχει δικαίωμα να απαιτήσει, εκτός από την ποινή που κατέπεσε και την εκπλήρωση της παροχής. Έχει επίσης το δικαίωμα να απαιτήσει και την επιπλέον αποδεικνύομενη ζημία από τη μη προσήκουσα εκπλήρωση». Εν προκειμένω, εάν η ποινή συμφωνήθηκε για την περίπτωση της μη εμπρόθεσμης ή μη προσήκουσας εκπλήρωσης της παροχής, ο δανειστής δικαιούται να αξιώσει σωρευτικά τόσο την εκπλήρωση της παροχής, όσο και τη καταβολή της ποινής. Η σωρευτική αυτή απαίτηση, δικαιολογείται από το γεγονός ότι εδώ η ποινή δεν συνιστά το αντιστάθμισμα της μη εκπληρωτέας παροχής αλλά η συνομολόγησή της απέβλεπε στην κάλυψη της ζημίας του δανειστή από τη εμπρόθεσμη ή μη προσήκουσα εκπλήρωση.

^[27] Υφίσταται σχέση αλληλοαποκλεισμού ανάμεσα στην πρωτογενή αξίωση εκπλήρωσης ή στην αντ' αυτής αναγνωριζόμενη αξίωση προς αποζημίωση και την απαίτηση καταβολής της καταπεσούσας ποινής, όταν η τελευταία επρόκειτο να υποκαταστήσει την αρχικώς οφειλόμενη παροχή, Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 976.

^[28] Σημειώνεται, ότι, δυνάμει των άρθρων 307, 337, 383 ΑΚ, πρέπει να αναγνωριστεί στον οφειλέτη το δικαίωμα να θέσει προθεσμία επιλογής στον δανειστή, Βλ. Σόντης ΕρμΑΚ 40 αρ. 2 επ.

^[29] ΕφΙωαν 42/2008 Αρμ. 63, 1001. Δεδομένου ότι οι ΑΚ 405-407 συνίστανται σε ενδοτικού δικαίου διατάξεις, οι συμβαλλόμενοι δύνανται να συμφωνήσουν και διαφορετικά, ότι δηλαδή ο δανειστής θα έχει τη δυνατότητα να απαιτήσει μόνο την ποινή (ΑΠ 196/1970 ΝοΒ 18, 933 / ΕφΠατρ 994/2005 ΑχΝ 22, 145).

^[30] Σημειώνεται ότι, εάν η παροχή εκπληρωθεί μερικώς, κατά ένα μόνο τμήμα από τον οφειλέτη, ο δανει-

στής δύναται να απαιτήσει τόσο την εκπλήρωση της υπόλοιπης δυνατής παροχής, όσο και την συμπεφωνημένη ποινική ρήτρα που έχει καταπέσει. Επομένως, δεν χάνει την αξίωση του για ποινική ρήτρα, καθώς η εκπλήρωση της παροχής ήταν μερική και όχι πλήρης. Μάλιστα, μπορεί να απαιτήσει το σύνολο της ποινής και όχι μόνο αυτό που αναλογεί στη μη εκπληρωθείσα παροχή (αδιαίρετο της ποινής), ΕφΑθ 3264/2003 ΕλλΔνη 45/1509. Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 238, παρ. 18.

^[31] Βέβαια, δεν αποκλείεται οι συμβαλλόμενοι να συμφωνήσουν ότι ο δανειστής έχει το δικαίωμα σωρευτικής απαίτησης της ποινής και της πλήρους αποζημίωσης, δηλαδή, όχι μόνο για την επιπλέον ζημία (ΑΠ 891/2010 ΧρΙΔ 11, 342, ΑΠ 762/2000 ΕλλΔνη 42, 156, ΑΠ 229/2012 ΧρΙΔ 2013, 422, ΑΠ 1484/2009 ΤΝΠ (ΝΟΜΟΣ), ΕφΑθ 2817/2007 ΧρΙΔ 2008, 813, ΕφΑθ 6775/2003 ΕπισφΕΔ 2004, 172.)

«Οι έννομες συνέπειες που επέρχονται με την κατάπτωση της ποινικής ρήτρας απορρέουν από τις διατάξεις των άρθρων ΑΚ 406 και 407»

Ελληνικό Ενοχικό Δίκαιο

Στο πλαίσιο αυτό, αν έχει επέλθει κατάπτωση της ποινής και προκύψει επιπλέον ζημία του δανειστή, αυτός έχει δικαίωμα να απαιτήσει την αποκατάσταση της περαιτέρω υφιστάμενης ζημίας, εφόσον αυτή δεν καλύπτεται από την ποινή και εφόσον προβεί στην απόδειξή της^[32].

VII. Το κατ' άρθρον 409 ΑΚ δικαίωμα μείωσης της υπέρμετρης ποινής από τον δικαστή ως μέσο προστασίας του οφειλέτη

Όπως προαναφέρθηκε, συνεπεία του γεγονότος ότι η ποινική ρήτρα αποτελεί έκφραση της αυτονομίας της βούλησης και ειδικότερα της ελευθερίας των συμβάσεων (ΑΚ 361), είναι συχνό το φαινόμενο της συνομολόγησης ποινικής ρήτηρας με αντικείμενο δυσβάσταχτο για τον οφειλέτη ποσό, ως συνέπεια της διαπραγματευτικής ισχύος του δανειστή. Είναι αυτονόητο ότι κάτι τέτοιο αποδυναμώνει και υπονομεύει θα έλεγε κανείς τον σκοπό στον οποίο αποβλέπει ο θεσμός της σύμβασης ποινικής ρήτηρας, ο οποίος έγκειται στην πίεση του οφειλέτη να εκπληρώσει τις συμβατικές του υποχρεώσεις και όχι στην υπέρμετρη καταπίεση και εξαναγκασμό του τελευταίου, ο οποίος, αδυνατώντας να συμμετάσχει στη διαμόρφωση του περιεχομένου της, αναγκάζεται να την αποδεχθεί. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, αποδεικνύεται πλασματική η συμβατική ελευθερία προς τον οφειλέτη, ο οποίος υπόκειται στη βούληση του δανειστή. Η εμφάνιση τέτοιων υπέρμετρα δυσανάλογων ποινών και η επιδεικνυόμενη αδυναμία καταβολής τους, ανήγειρε μια κοινωνική ανάγκη στον κοινό νομοθέτη να θεσπίσει μια ρύθμιση, με την οποία θα κατοχυρώνει την αποτελεσματική και άμεση προστασία του ασθενέστερου οφειλέτη από τέτοιου είδους καταχρήσεις, μέσω της θεμελιώδους

διάταξης του άρθρου 409 ΑΚ, επιφέροντας τον αναγκαστικό περιορισμό της κατοχυρωμένης ελευθερίας των συμβάσεων του άρθρου 361 ΑΚ.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την ΑΚ 409 «Αν η ποινή που συμφωνήθηκε είναι δυσανάλογα μεγάλη μειώνεται, ύστερα από αίτηση του οφειλέτη, από το δικαστήριο, στο μέτρο που αρμόζει. Αντίθετη συμφωνία δεν ισχύει». Προς αποσαφήνιση της διάταξης, υποστηρίζεται ότι, αν η συμφωνηθείσα ποινή είναι δυσανάλογα μεγάλη, μειώνεται από το δικαστήριο, κατόπιν υποβολής αίτησης εκ μέρους του οφειλέτη. Η μείωση αυτή της ποινής γίνεται στο μέτρο που αρμόζει και ο δικαστής επεμβαίνει μόνο όταν η καταπεσούσα ποινή «υπερβαίνει παν λογικών ορίων»^[33]. Το άρθρο 409 ΑΚ αποτελεί διάταξη αναγκαστικού δικαίου^[34], οπότε δεν χωρεί απόκλιση ή αντίθετη συμφωνία των μερών. Θεωρείται, ακόμη, ότι αποτελεί μια εξειδίκευση της συνταγματικά κατοχυρωμένης στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας, ενώ συγχρόνως αποτελεί απόρροια της αρχής της καλής πίστης (288 ΑΚ), της ΑΚ 281^[35], των ΑΚ 178 και 179 και της ΑΚ 388, οι οποίες συνιστούν και θεμελιώδεις κατευθυντήριες διατάξεις για τον καθορισμό του προσήκοντος μέτρου της ποινής.

Υπό το πρίσμα αυτό, οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της ΑΚ 409 μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως:

Α) Ως πρώτη προϋπόθεση εφαρμογής της διάταξης αυτής απαιτείται να υφίσταται έγκυρη σύμβαση ποινικής ρήτηρας του άρθρου 404 ΑΚ. Η ΑΚ 409 εδ. α' δεν τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση της ποινικής ρήτηρας μεταμελείας, δεδομένου ότι το μέρος που υποχρεούται στη καταβολή της δύναται να την

«Σύμφωνα με την ΑΚ 409 αν η ποινή που συμφωνήθηκε είναι δυσανάλογα μεγάλη μειώνεται, ύστερα από αίτηση του οφειλέτη, από το δικαστήριο. Αντίθετη συμφωνία δεν ισχύει»

[32] Παρομοίως, είναι δυνατή η συμφωνία των μερών δυνάμει της οποίας ο οφειλέτης θα καταβάλλει την ποινή σωρευτικά με την πλήρη αποζημίωση, δηλαδή όχι μόνο για τη κάλυψη της περαιτέρω ζημίας. Αντίστοιχα, δυνατή είναι και η συμφωνία ότι η αποζημίωση του δανειστή θα περιορίζεται μόνο στο ποσό της συμφωνημένης ποινής (ΑΠ 1213/2010 ΝοΒ 59, 376, ΕφΑθ 1817/2007 ό.π.).

[33] Αλ. Λιτζερόπουλος, ό.π., σελ. 491.

[34] Βλ. ΑΠ 81/2004 ΧρΙΔ 2004, 986, ΟΛΑΠ 17/1999 ΕλλΔνη 1999, 1288, ΕφΑθ 1578/2006 ΕλλΔνη 2006, 1519, ΕφΑθ 4266/2004, ό.π.

[35] Έλεγχος καταχρηστικότητας της καταπεσούσας ποινικής ρήτηρας διενεργείται και βάσει του άρθρου 2 παρ. 7 στοιχ. λ' ή λβ' του ν. 2251/1994, όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 4512/2018, όταν η ποινική ρήτρα αποτελεί περιεχόμενο καταναλωτικής σύμβασης ως ΓΟΣ ή όταν έχει ενσωματωθεί σε σύμβαση δίχως δυνατότητα προγενέστερης διαπραγματεύσεως των συμβαλλομένων μερών, εκ των οποίων τελικός αποδέκτης είναι μια μικρή επιχείρηση, υπό την έννοια του άρθρου 2 παρ. 2 του ν. 4308/2014, Βλ. Μεντή Γενικοί Όροι Συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, αρ. 7.477 επ. και 7.554 επ.

Νομολογιακές εξελίξεις ως προς την ποινική ρήτρα

αποφύγει με την κατάρτιση της σχετικής σύμβασης ή με την υπαναχώρηση από αυτήν^[36]. Β) Επιπροσθέτως, απαιτούμενη προϋπόθεση εφαρμογής της ΑΚ 409 είναι να έχει καταπέσει η ποινή, λόγω της υπαίτιας αθέτησης της συμβατικής υποχρέωσης του οφειλέτη. Εάν ο τελευταίος, με τη κατάρτιση της ποινικής ρήτρας, σπεύσει εκουσίως στην καταβολή της, τότε σιωπηρά αναγνωρίζει ότι η ποινή δεν είναι δυσανάλογα υπέρμετρη.^[37] Γ) Τελευταία και καίρια προϋπόθεση είναι η υφιστάμενη ποινή να είναι δυσανάλογα μεγάλη. Ακριβέστερα, με τον όρο «δυσανάλογα μεγάλη», νοείται η υπέρμετρη ποινή. Μολονότι στη διάταξη δεν τίθεται κάποιος δεύτερος όρος σύγκρισης για να μπορέσει να συναχθεί η δυσαναλογία, γίνεται δεκτό ότι αυτός θα εντοπισθεί στον σκοπό της ποινικής ρήτρας και στον εν γένει χαρακτήρα της. Ο όρος αυτός, αποτελεί επίσης μια αόριστη νομική έννοια η οποία πρέπει να αξιολογηθεί βάσει αντικειμενικών κριτηρίων και όχι σύμφωνα με τις υποκειμενικές απόψεις του δικαστή. Επομένως, από το γράμμα της διάταξης προκύπτει ότι η κρίση για το δυσανάλογο ή μη ύψος της ποινής, απαιτεί μια σύγκριση μεταξύ της υφιστάμενης ζημίας του δανειστή από την αθέτηση της κύριας ενοχής και του ποσού ή της αξίας του αντικειμένου της ποινικής ρήτρας. Παρόλα αυτά, η σχετική κρίση είναι αδύνατο να συναχθεί αποκλειστικά βάσει της ποσοτικής σύγκρισης της ποινής με την οφειλόμενη παροχή και τη ζημία του δανειστή, αλλά προϋποθέτει και τη διενέργεια μιας ποιοτικής στάθμισης των συμφερόντων των

μερών αλλά και των τρεχουσών συνθηκών στο πλαίσιο των οποίων συνέβη η συγκεκριμένη παραβίαση. Κατά συνέπεια, τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη, είναι οι ειδικές περιστάσεις και κυρίως η οικονομική κατάσταση των συμβαλλομένων, το μέγεθος της ποινής έναντι της αξίας της κύριας παροχής, η ηθική ζημία του δανειστή, οι εν γένει δυσμενείς συνθήκες σε βάρος του, ο βαθμός πταισματος που βαρύνει τον οφειλέτη, τυχόν οφέλη που έλαβε ο οφειλέτης λόγω της μη εκπλήρωσης της παροχής, η έκταση της παραβίασης της υποχρέωσης του οφειλέτη και, γενικότερα, κάθε παράγοντας που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι έχει ανατραπεί, εξαιτίας της ποινής, η δίκαιη ισορροπία των εκατέρωθεν συμφερόντων των συμβαλλομένων μερών^[38].

Συνεπώς, εφόσον συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, το δικαστήριο, κατόπιν σχετικού αιτήματος του οφειλέτη, και όχι αυτεπαγγέλτως,^[39] θα προβεί στη μείωση της ποινής, προσαρμόζοντάς τη στο προσήκον μέτρο.^[40] Η δικαστική απόφαση που εκδίδεται είναι διαπλαστική^[41]. Το δικαστήριο αποφασίζει τη μείωση της υπέρμετρη δυσανάλογης ποινής, λαμβάνοντας υπόψη του τα προαναφερόμενα κριτήρια μαζί με τον σκοπό της ποινικής ρήτρας, ο οποίος έγκειται στην ψυχολογική πίεση του οφειλέτη να εκπληρώσει την παροχή.

[36] Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 240, παρ. 25.

[37] Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 240 επ., παρ. 26.

[38] Βλ. ΑΠ 224/2012 ΝοΒ 60, 1779, ΑΠ 1439/2012 ΕφΑΔ 6, 136, ΑΠ 605/2010 ΧρΙΔ 11, 263 / ΕφΑΘ 893/2012 ΤΝΠ ΔΣΑ αλλά και βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 241 παρ. 28.

[39] Δικονομικά, προηγείται της μείωσης της ποινικής ρήτρας η υποβολή σχετικού ρητού αιτήματος με αγωγή, ανταγωγή ή ένσταση του θιγόμενου οφειλέτη (Βλ. ΑΠ 1460/2005 ΕλλΔνη 2006, 184, ΕφΑΘ 180/2004 ΕλλΔνη 2005, 582, ΕφΑΘ 4266/2004 ΕλλΔνη 2007, 931). Ο τελευταίος φέρει και το βάρος της επίκλησης και απόδειξης των επιμέρους περιστατικών που πιστοποιούν την επικείμενη δυσαναλογία. Περαιτέρω, ο ενάγων-οφειλέτης, έχει δικαίωμα να αιτηθεί μόνο την μείωση της υπέρμετρης ποινής και όχι την ολική απαλλαγή του. Η προβαλλόμενη εκ μέρους του οφειλέτη ένσταση περί συρρίκνωσης της ποινικής ρήτρας που αποτελεί ειδική εκδήλωση της ΑΚ 281, προτείνεται παραδεκτός στην κατ' έφεση δίκη με νομική

βάση το άρθρο 527 ΚΠολΔ όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 4335/2015.

[40] Οι όροι «δυσανάλογα μεγάλη» και «στο μέτρο που αρμόζει» είναι αόριστες νομικές έννοιες, η εξειδίκευση των οποίων γίνεται ορθώς από το δικαστήριο και υποκειται σε αναίρετικό έλεγχο σύμφωνα με το άρθρο 559 αρ. 1 και 19 ΚΠολΔ, Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 983.

[41] Η άσκηση του διαπλαστικού δικαιώματος μείωσης της ποινής, είναι ένδικη και όχι εξώδικη και ως εκ τούτου απαιτείται η έκδοση θετικής διαπλαστικής δικαστικής απόφασης. Σε περίπτωση που το δικαστήριο δεχθεί τη σχετική αγωγή, ανταγωγή ή ένσταση, καταργείται η γεννηθείσα από την ποινική ρήτρα ενοχή στο μέτρο της κρινόμενης δικαστικής μείωσης. Έκτοτε, η αρχικώς οφειλόμενη παροχή δεν οφείλεται πλέον κατά το τμήμα αυτό. Εάν κατ' εξαίρεση έχει επέλθει εκπλήρωση της τελευταίας, αναζητείται αυτή σύμφωνα με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ 904 επ.), Βλ. Απ. Γεωργιάδης, όπ.π., σελ. 983.

«Το δικαστήριο, κατόπιν σχετικού αιτήματος του οφειλέτη, και όχι αυτεπαγγέλτως προβαίνει στη μείωση της ποινής, προσαρμόζοντάς τη στο προσήκον μέτρο εκδίδοντας διαπλαστική δικαστική απόφαση.»

Ελληνικό Ενοχικό Δίκαιο

VIII. Ο θεσμός της ποινικής ρήτηρας υπό το πρίσμα των νομολογιακών εξελίξεων

Προς επίρρωση όσων έχουν αναπτυχθεί στο προηγούμενο τμήμα της παρούσας μελέτης, θα ακολουθηθούν ορισμένες δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες, αφενός ενισχύουν τη κατανόηση της έννοιας και της λειτουργίας της ποινικής ρήτηρας και, αφετέρου, επιδοκιμάζουν ή αποδοκιμάζουν, κατά περίπτωση, την εφαρμογή της ρύθμισης της ΑΚ 409 περί προστασίας του ασθενέστερου συμβαλλομένου και εξασφάλισης της καλόπιστης εκπλήρωσης της παροχής.

Α) Αρχικά, άξια αναφοράς κρίνεται η απόφαση 139/2021 του Αρείου Πάγου^[42], η οποία εντάσσεται στη νομολογιακή επικαιρότητα και πραγματεύεται ενδελεχώς το ζήτημα της μη κατάπτωσης της συμφωνηθείσας ποινικής ρήτηρας, πάντοτε στη βάση των ειδικών κριτηρίων που θέτει ο νόμος, τον οποίο ερμηνεύει εν προκειμένω ο Άρειος Πάγος. Αναλυτικότερα, η υπόθεση αφορά τη σύμβαση έργου που συνάφθηκε μεταξύ των διαδίκων (εργολάβου και ήδη εκκαλών και εργοδότη και ήδη εφεσίβλητου) με θέση της ανερχόμενης εργολαβικής αμοιβής και με συνομολόγηση ορισμένης προθεσμίας εκπλήρωσης της παροχής εκ μέρους του εκκαλούντος. Σε περίπτωση καθυστέρησης αποπεράτωσης του έργου τη συμφωνηθείσα ημερομηνία παράδοσης, ο εργολάβος θα υποχρεούται έναντι του εργοδότη σε ημερήσια καταβολή ποσού 100€ ως ποινικής ρήτηρας για την παράδοση του έργου στον εφεσίβλητο (ΑΚ 404). Εν προκειμένω, ο εκκαλών εκπλήρωσε εμπρόθεσμα την παροχή του και προέβη στη κλήση του εφεσίβλητου-εργοδότη προς παραλαβή του έργου και καταβολή του υπολειπόμενου ποσού της εργολαβικής αμοιβής του που αντιστοιχούσε στον Φ.Π.Α.

Ωστόσο, ο εφεσίβλητος κοινοποίησε στον εκκαλούντα εξώδικη δήλωση με περιεχόμενο την άρνηση τόσο της παραλαβής του έργου όσο και της καταβολής της εναπομένουσας εργολαβικής αμοιβής. Προς ενίσχυση της δήλωσης του αυτής, επικαλέσθηκε ως επιχείρημα τη μη ολοκλήρωση του έργου, την ύπαρξη κακοτεχνιών σε αυτό, με ταυτόχρονο

αίτημά του για καταβολή του ποσού των 100 € ως καταπεσούσα ποινική ρήτηρα λόγω της εκπρόθεσμης παράδοσης του έργου αποπερατωμένου. Έκτοτε, ο εκκαλών κοινοποίησε στον εφεσίβλητο εξώδικη απάντηση όπου αρνήθηκε τις κακοτεχνίες και προέβαλε αίτημα εξόφλησης του υπολοίπου της αμοιβής του.

Κατά τη γνώμη μου, η οποία στοιχίζεται προς την απόφαση του δικαστηρίου, ο εργολάβος δεν κατέστη υπερήμερος κατά τα άρθρα 340 επ. ΑΚ, καθώς προέβη σε εμπρόθεσμη (ΑΚ 341: δέλη ημέρα), πλήρη και ολική παράδοση του επίμαχου έργου, πλην όμως ο εργοδότης το αρνήθηκε επικαλούμενος ελαττώματα-πλημμέλειες επί του έργου, οι οποίες όμως βάσει της ΑΚ 694 δεν το καθιστούν μορφολογικά διάφορο του συμφωνημένου και δεν αποτελούν λόγο αποποίησης του ώστε να καταστεί ο εκκαλών υπερήμερος. Ως εκ τούτου, ελλείψει υπερημερίας δεν καταπίπτει η ποινή των 100€, η οποία θα επερχόταν σε περίπτωση υπαίτιας, μη έγκαιρης εκπλήρωσης της οφειλόμενης παροχής (ΑΚ 405). Το δικαστήριο, συνεπώς, ερμήνευσε ορθώς τις ουσιαστικού δικαίου διατάξεις των άρθρων 404, 405, 407, 340 επ. ΑΚ.

Επιπροσθέτως, σημαντική είναι και η απόφαση 330/2022 Ειρ. Λαμίας^[43], το περιεχόμενο της οποίας αφορά την περίπτωση κατάπτωσης της δυσανάλογα μεγάλης ποινής του άρθρου 409 ΑΚ σε ένα περιβάλλον πρωτοφανών δυσχερειών που επήλθαν ως συνέπεια της πανδημίας Covid-19 και έπληξαν συλλήβδην τη κοινωνία σε υγειονομικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, η παρούσα υπόθεση αναφέρεται στην περίπτωση σύναψης σύμβασης μίσθωσης ενός χώρου ιδιοκτησίας (115 τ.μ.) μεταξύ των διαδίκων, ο οποίος επρόκειτο να αξιοποιηθεί ως φροντιστήριο. Περιεχόμενο της σύμβασης αποτέλεσε ο καθορισμός του ύψους του μηνιαίου μισθώματος και καταβολής ποινικής ρήτηρας ποσού 7.000 € (ΑΚ 404) από τον ενοικιαστή προς τον ιδιοκτήτη σε περίπτωση αθέτησης της υφιστάμενης συμφωνίας και ενοικίασης άλλου επαγγελματικού χώρου για τις ανάγκες του φροντιστηρίου. Με το από 03/03/2015 ιδιωτικό συμφωνητικό, σημειώθηκαν σημαντικές τροποποιήσεις, με κυριότερη την αναγνώριση ύπαρξης οφειλής 8% μισθωμάτων

«Παρουσιάζονται δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες, αφενός ενισχύουν τη κατανόηση της έννοιας και της λειτουργίας της ποινικής ρήτηρας και, αφετέρου, επιδοκιμάζουν ή αποδοκιμάζουν, κατά περίπτωση, την εφαρμογή της ρύθμισης της ΑΚ 409 περί προστασίας του ασθενέστερου συμβαλλομένου και εξασφάλισης της καλόπιστης εκπλήρωσης της παροχής»

^[42] ΤΝΠ (Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών) ΝΟΜΟΣ.

^[43] ΤΝΠ (τράπεζα Νομικών Πληροφοριών) ΝΟΜΟΣ.

Νομολογιακές εξελίξεις ως προς την ποινική ρήτρα

για τα οποία η εξόφληση ορίστηκε στις 03/03/2016. Στο πλαίσιο αυτό, στις 26/05/2020 ο ιδιοκτήτης και ενάγων κοινοποίησε στον εναγόμενο και ενοικιαστή εξώδικη όχληση για εξόφληση των οφειλόμενων μισθωμάτων. Ο τελευταίος, με ακόλουθη εξώδικη απάντηση στις 11/06/2020, προέβη στη δήλωση ότι επρόκειτο να αποχωρήσει από το μίσθιο έναν χρόνο πριν τη λήξη της μεταξύ τους σύμβασης, με ταυτόχρονη εξόφληση των μισθωμάτων από τον Οκτώβριο του 2019 έως τον Μάιο του 2020 ενώ αρνήθηκε την οφειλή μισθωμάτων από τον Νοέμβριο του 2013 έως τον Ιούλιο του 2014, την οποία είχε πάντως αναγνωρίσει. Για την πρόωγη αποχώρησή του από το μίσθιο, ο ενάγων επικαλείται την κατάπτωση της συμφωνηθείσας ποινικής ρήτρας. Και αυτό γιατί, ο ενοικιαστής προχώρησε στη μίσθωση άλλης επαγγελματικής στέγης (19,82 τ.μ.), παραβιάζοντας τον όρο της, και μάλιστα χωρίς να επικαλεσθεί την παραλαβή του μισθίου από τον ενάγοντα και τη λήξη της μισθωτικής τους σύμβασης.

Απεναντίας, ο εναγόμενος, ο οποίος αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υγείας, ως προς το κονδύλιο των 7.000€ στο οποίο ανέρχεται η συμφωνηθείσα ποινική ρήτρα, προέβαλε ένσταση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος και μείωση της υπέρμετρα δυσανάλογα μεγάλης ποινής, επικαλούμενος την εφαρμογή της ΑΚ 409.

Πράγματι, σύμφωνα με όσα ορίζει το άρθρο 361 ΑΚ, η συνομολόγηση της ποινικής ρήτρας είναι νόμιμη στο πλαίσιο της θεμελιώδους αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων, πλην, όμως, επί κατάπτωσης της είναι δυνατή η παρέμβαση του δικαστηρίου στη συμφωνία των μερών προκειμένου να την διαπλάσει ή να την αναπροσαρμόσει στο κατά τη κρίση του προσήκον μέτρο. Ειδικότερα, κατά την περίοδο την πανδημίας θεσπίστηκαν Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου που προέβλεπαν ότι περιστάσεις όπως η ολική απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής μισθωμάτων αλλά και η αναγκαστική αναστολή της λειτουργίας των επιχειρήσεων, απαιτούν την αναπροσαρμογή της συμβατικής ποινικής ρήτρας επί συμβάσεων εμπορικής μίσθωσης. Ειδικά κριτήρια τα οποία εξετάζει το δικαστήριο για τη μείωση της δυσανάλογα μεγάλης καταπεσούσας ποινής, κατόπιν αιτήματος του οφειλέτη, είναι

το υπερβολικό μέγεθος της ποινής σε σχέση με την αξία της αντιπαροχής του μισθωτή, η οικονομική κατάσταση των μερών, η δυσπραγία του εναγόμενου λόγω απρόοπτης μεταβολής συνθηκών (ΑΚ 388) αλλά και τυχόν σοβαρά προβλήματα υγείας του.

Εν προκειμένω, εύστοχη ήταν κατά τη γνώμη μου η κρίση του δικαστηρίου, το οποίο θεώρησε ότι η καταπεσούσα ποινή στο ύψος των 7.000 € είναι δυσανάλογη. Προς αποσαφήνιση αυτού, το δικαστήριο ανέπτυξε την άποψη ότι η συνολική διάρκεια της μίσθωσης είχε πληρωθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος της και απέμενε μόνο 1 έτος για να οδηγηθεί στη λήξη της. Επιπλέον, λόγω της πανδημίας, ο χώρος της εκπαίδευσης ανήκει στους πληττόμενους οικονομικά επαγγελματικούς κλάδους, δεδομένου ότι η εκπόνηση των μαθημάτων έχει υιοθετήσει πλέον διαδικτυακή μορφή. Άλλωστε, αυτό αποδεικνύεται και από τη νέα σύμβαση που σύναψε ο εναγόμενος για άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας σε χώρο συνολικής επιφάνειας 19,82 τ.μ. μόνο, αντί της ένδικης μίσθωσης που αφορούσε συνολική επιφάνεια 115 τ.μ.. Καταληκτικά, το δικαστήριο συνεκτιμώντας το υπερβολικό ύψος της ποινής σε σχέση με την αξία της αντιπαροχής του μισθωτή, την εκατέρωθεν οικονομική κατάσταση των συμβαλλομένων, τη δυσπραγία του κατηγορουμένου λόγω της σοβαρής νόσου από την οποία πάσχει, τα συμφέροντα του εκμισθωτή που θίχτηκαν με την αθέτηση της συμβατικής υποχρέωσης του αντισυμβαλλομένου του, τη ζημία που υπέστη λόγω μη προσήκουσας εκπλήρωσης καθώς και την ένταση του πταίσματος του μισθωτή, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η ποινή πρέπει να μειωθεί στο προσήκον μέτρο, ήτοι στο ποσό των 500 €.

Ενδιαφέρουσα είναι και η απόφαση ΜΕφ-Θεσ 36/2021^[44], δυνάμει της οποίας το δικαστήριο απεφάνθη, αφενός για την υποχρέωση καταβολής της συμφωνηθείσας ποινικής ρήτρας λόγω υπαίτιας αθέτησης της σύμβασης εκ μέρους της εναγομένης και, αφετέρου, για την απόρριψη του αιτήματος εφαρμογής της ΑΚ 409 περί δικαστικής μείωσης της ποινής. Ακριβέστερα, αντικείμενο της παρούσας επίδικης υπόθεσης αποτελεί η σύναψη σύμβασης παροχής υπηρεσιών από τον ήδη εφεσί-

«Η εφαρμογή της ποινικής ρήτρας νομολογιακά αποτυπωμένη»

^[44] ΤΝΠ (τράπεζα Νομικών Πληροφοριών) ΝΟΜΟΣ.

Ελληνικό Ενοχικό Δίκαιο

βλητο ιδιοκτήτη επιχείρησης παραγωγής ασφαλικών προϊόντων έναντι της εναγόμενης και ήδη εκκαλούσας ανώνυμης τεχνικής εταιρείας. Κύριος όρος της σύμβασης, αποτέλεσε η υποχρέωση εκ μέρους της εναγόμενης να εφοδιάζει ανελλιπώς τον ενάγοντα αντισυμβαλλόμενο της με τις απαιτούμενες πρώτες ύλες για την παραγωγή του έργου το οποίο του ανετέθη. Σε περίπτωση παράβασης των ανωτέρω, συμφωνήθηκε ότι θα ανακύψει σε βάρος της η υποχρέωση καταβολής της καταπεσούσας ποινικής ρήτρας που ανέρχεται στο χρηματικό ποσό των 2.000 ευρώ ημερησίως. Σε αντιδιαστολή με τα όσα ομόφωνα συνομολογήθηκαν, κατά την εκτέλεση της σύμβασης, σημειώθηκε παύση εφοδιασμού του ενάγοντος με πρώτες ύλες από την εναγομένη και ήδη εκκαλούσα, με αποτέλεσμα την αδυναμία παροχής του. Συνεπεία τούτου, ήταν η κοινοποίηση εξώδικης πρόσκλησης αυτού, για υπερμερία εναγόμενης ως προς την υποχρέωση καταβολής της δικής της παροχής. Βεβαίως, περιεχόμενο της εν λόγω κλήσης αποτέλεσε και η καταβολή της καταπεσούσας ποινικής ρήτρας για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η εναγόμενη σημείωσε υπαίτια καθυστέρηση ως προς την εκπλήρωση της οφειλόμενης παροχής της (ΑΚ 340 επ.).

Προς αναίρεση των ανωτέρω κατηγοριών, η εναγόμενη και ήδη εκκαλούσα, προέβαλε πρωτοδίκως ένσταση περί έλλειψης δικής της υπαιτιότητας ως προς τον ανεφοδιασμό του ενάγοντος, ισχυρισμός ο οποίος έγινε εν μέρει δεκτός, πλην όμως μέρος αυτού αποδείχθηκε αβάσιμος και ο μη εφοδιασμός επιδόθηκε σε δική της υπαιτιότητα (ΑΚ 330). Πέρα από αυτό, ισχυρίστηκε και την καταχρηστικότητα της αξίωσης για ποινική ρήτρα και τον αδικαιολόγητο πλουτισμό του ενάγοντος (ΑΚ 904 επ.). Παρά ταύτα, ο ισχυρισμός κρίθηκε μη νόμιμος κατά την ΑΚ 281 και απορρίφθηκε το αίτημα της για μείωση της ποινικής ρήτρας (ΑΚ 409).

Εν όψει των όσων προαναφέρθηκαν, θεωρώ ότι η άποψη του δικαστηρίου είναι νομικά θεμελιωμένη και ότι ορθώς αυτό επέβαλε στην εναγόμενη το συμπεφωνημένο ως ποινή χρηματικό ποσό, κατ' εφαρμογή της διάταξης 404 ΑΚ που αποτελεί τον νομικό θεμέλιο

λίθο της ποινικής ρήτρας καθώς και του άρθρου 405 ΑΚ περί κατάπτωση της ποινής σε περίπτωση υπερμερίας. Συμπληρωματικά, ο ενάγων, όπως ρητά ορίζεται στην ΑΚ 407, δύναται να αξιώσει σωρευτικά τόσο την καταπεσούσα ποινή, εξαιτίας καθυστέρησης εκπλήρωσης της παροχής από την εναγομένη, όσο και την οφειλόμενη παροχή, επικαλούμενος τη μη εκπλήρωση. Την ίδια στιγμή βάσει της νομικής θεωρίας, γεννάται και δικαίωμα αποκατάστασης κάθε τυχόν περαιτέρω ζημίας, η οποία χρήζει απόδειξης.

Επιπλέον, ως προς την προβαλλόμενη ένσταση περί δικαστικής αναπροσαρμογής της ποινής στο μέτρο που αρμόζει (ΑΚ 409), εύστοχα σημειώθηκε απόρριψη του λόγου έφεσης της εναγόμενης και εκκαλούσας για τη μείωση της ποινής εξαιτίας της μη πρότασης του στον πρώτο βαθμό. Βάσει της δικαστικής κρίσης, διαπιστώνεται ότι εν προκειμένω η παράλειψη πρότασης της ένστασης της ΑΚ 409 πρωτοδίκως δεν καλύπτεται από τυχόν εύλογη αιτία, ούτε αποδεικνύεται από έγγραφα ή ομολογία του αντιδίκου. Τέλος, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ακόμη ότι ο ισχυρισμός της εναγόμενης περί καταχρηστικότητας της καταπεσούσας ποινής, προσκρούει στην ΑΚ 281, καθώς για να κριθεί η άσκηση δικαιώματος ως καταχρηστική, θα πρέπει να υφίσταται πρόδηλα υπέρβαση των ορίων που επιβάλλουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και ο οικονομικός και κοινωνικός σκοπός του δικαιώματος και, ως εκ τούτου, να καθίσταται μη ανεικτό η άσκηση του κατά τις περί δικαίου αντιλήψεις του μέσου ηθικού και κοινωνικού ανθρώπου.^[45]

Επίλογος

Συνοψίζοντας, η παρούσα μελέτη μας οδηγεί σε μια διαδικασία ανάδειξης και κατανόησης τόσο του σκοπού και της λειτουργίας της ποινικής ρήτρας όσο και της πρακτικής σημασίας του άρθρου 409 ΑΚ, το οποίο εφαρμόζεται σε περίπτωση υπέρμετρης ποινής, η οποία δύναται να οδηγήσει σε υπερβολική καταπίεση του ασθενέστερου οφειλέτη. Η προβλεπόμενη στον Αστικό Κώδικα διάταξη ΑΚ 409, προστατεύει αποτελεσματικά και ουσιαστικά τον οφειλέτη με την παρέμβαση του δικαστηρίου στη συμφωνία των μερών, το οποίο

«Η προβλεπόμενη στον Αστικό Κώδικα διάταξη ΑΚ 409, προστατεύει ουσιαστικά τον οφειλέτη, ως ειδικότερη έκφανση της αρχής της αναλογικότητας, της αρχής της καλής πίστης και της αρχής της απαγόρευσης καταχρηστικής διαπλάσεως του περιεχομένου της σύμβασης.»

^[45] Α. Αβραμίδης, Αρμενόπουλος, 8, 2022, σ. 1261-1268.

Νομολογιακές εξελίξεις ως προς την ποινική ρήτρα

εν συνεχεία διαπλάθει με αντικειμενική κρίση και στη βάση ποσοτικών και ποιοτικών κριτηρίων την παρεπόμενη συμφωνία για την ποινική ρήτρα, μειώνοντας αναλόγως το ύψος της συμφωνηθείσας ποινής. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η ΑΚ 409 αποτελεί πλήρως δεσμευτική διάταξη δημοσίας τάξεως αλλά και ειδικότερη έκφραση της αρχής της αναλογικότητας,

της αρχής της καλής πίστης και της αρχής της απαγόρευσης καταχρηστικής διαπλάσεως του περιεχομένου της σύμβασης.

⋮⋮⋮